

VESTIGII ARHEOLOGICE ULTERIOARE VEACULUI AL IV-LEA DESCOPERITE PE CURSUL MIJLOCIU AL MUREȘULUI

DE
LIVIU MĂRGHITAN

(București)

Străbătută de meandrele dese ale Mureșului, valea netedă și largă a acestui râu, așa după cum e cunoscut, a oferit întotdeauna omului condiții favorabile unei neîntrerupte vieți sociale. Vatră pe care s-au ridicat așezările purtătorilor culturii Turdaș, urmate de stațiunile din prima epocă a metalelor, loc în care s-au înfiripat, în șirag, așezările fortificate ale dacilor, teritoriu ce păstrează din abundență urme din epoca romană, prin amploarea și diversitatea vestigiilor arheologice conferite în decursul timpului¹, reprezintă o veritabilă arhivă ce posedă încă numeroase documente care așteaptă să fie date la lumină și incluse între filele istoriei patriei.

Evident, că acest lot bogat al urmelor arheologice provenite de pe cursul anticului *Marisus* nu conține odată cu retragerea din Dacia a autorităților romane, ci el continuă și-n perioada ce a urmat după anul 271 e.n.² Vestigiile databile în veacurile IV—XI, care deși în dese cazuri lăsau la prima vedere impresia că ar reprezenta doar urme de importanță minoră, s-au dovedit a fi mărturii de mare interes în atestarea continuității de viață economică și socială a autohtonilor daco-romani în secolele în care izvoarele literare sînt atît de sumare.

¹ vezi: M. Roșka, *Stațiunea neolitică de la Turdaș*, în *Publicațiile Muzeului Hunedoara*, III—IV, 1928, p. 14 sqq; N. Vlăsa, *Douăsprezece figurine cu cap mobil de la Turdaș*, în *Sargetia*, IV, 1966, p. 9 sqq; L. Mărghitan, *O nouă așezare neolitică pe valea Mureșului*, în *Sargetia*, V, 1968, p. 7 sqq; M. Rusu, *Depozitul de bronzuri de la Balșa*, în *Sargetia*, IV, 1966, p. 17 sqq; Oct. Floca, *Harta arheologică a municipiului Deva*, în *Sargetia*, VI, 1969, p. 7 sqq; I. Andrițoiu, *O nouă așezare din epoca bronzului la Deva*, în *Sargetia*, VI, 1969, p. 37 sqq; S. Dumitrașcu și col., *Așezări și descoperiri dacice din vestul și nord-vestul României*, în *Sargetia*, VIII, 1971, p. 45 sqq.

² K. Horedt, *Ținutul hunedorean în secolul IV—XII*, în *Contribuții la cunoașterea regiunii Hunedoara*, Deva, 1956, p. 101 sqq; D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966, v. Veșel.

Scopul comunicării noastre, ținând cont de importanța cu totul aparte a chestiunii permanenței elementelor locale romanizate la nordul Dunării de jos, numele ilustre și autoritatea științifică a istoricilor angajați în elucidarea unei perioade istorice, pe cât de importantă pe atât de controversată, o spunem de la început, că nu poate fi decît foarte modest. Mobilul ce ne-a călăuzit spre întocmirea comunicării îl constituie faptul că în actuala etapă a investigațiilor și a săpăturilor arheologice, aproape fiecare campanie de cercetări aduce cîte un elemnt ce tinde să completeze volumul cunoștințelor existente, iar din cauza ritmului alert, o însumare a respectivelor rezultate nu ni se prilejuește prea des. Fiecare descoperire recentă, ori cît de modestă ar fi ea, poate contribui la întărirea argumentării tezei că „în cuprinsul pămînturilor Daciei de o evacuare completă a dacio-romanilor nu poate fi vorba”³.

Efectuînd în urmă cu cîțiva ani cercetarea unui edificiu din mediul rustic al Daciei romane, construcție situată în perimetrul actual al municipiului Deva, am fost pus în fața unei neașteptate identificări în acel loc, a unei așezări sătești⁴, a cărei perioadă de înflorire se pare că a atins anii donmiei lui Severus Alexander. Și această modestă localitate antică prezenta aceea notă caracteristică a urmelor arheologice din epoca romană de pe cuprinsul Daciei, că „așezările romane civile sau militare din Dacia Superioară nu lasă să se tragă nici o concluzie despre trecerea prin sabie și foc a lor în momentul părăsirii, deoarece, nici unde nu se constată aceea enormă cantitate de cărbuni și stratul gros de cenușe care indică, de obicei incendierea și distrugerea așezărilor”⁵. Dar faptul în sine că nici una dintre construcțiile descoperite nu au prezentat aspecte ale distrugerii violente, desigur că nu constituie o dovadă a continuității de viață ulterioară anului 271. Aceste elemente au fost însă surprinse în mai multe puncte din aria clădirii denumite convențional de către noi, locuința nr. 1. Este vorba de un grupaj de vetre de foc, dintre care două s-au conservat în condiții mulțumitoare. Ambele aveau forma foarte apropiată de un pătrat cu latura de circa un metru, și au fost confecționate din lut, fiind delimitate de spațiul înconjurător de o bordură din piatră. Prin arderea îndelungată în partea centrală aveau culoarea cărămizie care se transforma în maron cu nuanțe roș-gălbui, către extremități. Ceramica culeasă din jurul lor e reprezentată îndeosebi prin fragmente de vase realizate din pastă destul de rudimentară, avînd în componența sa impurități constînd din pietricele și urme de nisip granulos. Predomină vasele de culoare gri cu nuanțe de negru, ori cafeniu foarte închis. Cele mai multe recipiente par să fi fost, așa cum o confirmă fragmentele descoperite, de tipul borcan,

³ C. Daicoviciu, *Problema continuității în Dacia*, în *AISC*, III, 1936—1940, p. 269.

⁴ L. Mărghitan, *Cercetări arheologice pe vatra orașului Deva*, Deva, 1971, p. 15 sqq; I. Mitrofan, *Villae rusticae în Dacia Superioară*, în *ActaMN*, X, 1973, p. 136 sqq.

⁵ C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 264.

avînd fundul plat, corpul relativ scund terminîndu-se în partea superioară printr-o buză simplă răsfrîntă spre exterior. Pe un fragment din părțile inferioare a unui recipient de culoare neagră, din pastă poroasă, se mai păstrează trei brațe ale unui motiv cruciform, destul de reliefat. Dar ornamentul cel mai des întîlnit, pe fragmentele ceramice din preajma vetrelor de foc, constă din linii incizate, singulare sau în fișii dese, ce urmează în val umerii vaselor. De prezența acestor urme post romane, considerăm actualmente, că ar putea fi oarecum corelată și „ciudata” fundație de zid surprinsă la numai 0,20—0,35 m distanță de peretele uneia dintre construcțiile anexă de pe latura sudică a locuinței nr. 1. Existența concomitentă a celor doi pereți atît de apropiați unul de celălalt apare nu numai ca ciudată ci chiar inutilă și stînjenitoare pentru clădire. Dublarea peretelui exterior care era în același timp și zidul de incintă ar fi fost explicabilă. Trebuie însă să facem precizarea că fundația dublă este amplasată pe aceea latură a construcției care era în curtea gospodăriei respective, nefiind necesară o consolidare suplimentară. Acest de-al doilea zid se întrerupe, fără a avea o vizibilă deteriorare a sa, fiind încastrată în el una din vetrele de foc, asemenea unei surse de încălzire a încăperii amplasată într-o nișă a peretelui. Așadar nu este exclusă posibilitatea ridicării respectivului perete exterior într-o perioadă de timp ulterioară anului 271, fiind folosită pentru zidirea sa piatra fostei construcții din epoca romană. În vederea stabilirii unei cronologii relative a urmelor pe care le comentăm aici, ne vin în sprijin cîteva fragmente de căldări de lut a căror încadrare în timp este făcută de cercetătorii ce studiază originea și aria lor de răspîndire, și le situează pe undeva în preajma secolului al X-lea.

Culorile de roz, roșiatic, gălbui-deschisă a fragmentelor de căldări, după părerea unor specialiști în materie, ar pleda pentru utilizarea în procesul lor de confecționare a unei tehnici de ardere folosită de localnici⁶. Prezentînd asemenea particularități, fragmentele de căldări de lut descoperite la Deva, posedă șanse ca să confirme faptul că nu ne-am găsi în fața unor urme ale unui grup de migratori ci acei ce s-au instalat în respectivul punct erau localnici. Mobilul care a determinat așezarea lor aici îl sesizăm fără dificultăți prea mari, prin aceea că fosta clădire romană ce le oferea suficiente materiale de construcție era situată în punctul de tangență dintre zona de dealuri și mănoasa cîmpie a Mureșului. Pămîntul fertil le oferea roadele sale, iar în caz de primejdie pădurea care era doar la un pas le era oricînd un adăpost sigur, așa cum spunea C. Daicoviciu că „în fața primejdiilor, refugiul cel mai sigur și-l găseau acești băștinași în imensitatea codrilor și ascunzișul munților de acasă”⁷.

⁶ G. H. Ștefan și colab, *Dinogetia*, I, Așezarea feudală timpurie de la Biseriçuța-Garvăn, București, 1967, p. 233.

⁷ C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 262.

O altă localitate din epoca romană de pe valea Mureșului care a dat la lumină dovezi arheologice ulterioare anului 271 este Micia. Ridicarea în anii precedenți a termocentralei Mintia-Deva, care a afectat în mod nedorit de noi zona în care se află urmele antice, a impus întreprinderea unor săpături de salvare în mai multe puncte din hotarul comunei Vețel, cercetări ce au dus la o substanțială îmbogățire a fondului de monumente a muzeului din Deva. În mulțimea materialelor descoperite, confirmând că urmele post romane de aici cunoscute mai înainte⁸ nu au fost o apariție sporadică, au apărut alte câteva vestigii de acest gen. Astfel fondul numismatic se completează cu două piese, o monedă de la Constantius II și o alta de la Gratianus⁹. Ele dovedesc că activitatea economică din această așezare n-au curmat-o definitiv evenimentele de la 271, manifestându-se relații de schimb și pe parcursul secolului al IV-lea.

Recenta săpătură întreprinsă la marele edificiu al *thermaelor* romane de la Micia, s-a soldat cu surprinderea unui perete clădit din pietre nefasonate, care segmenta una din încăperile de pe latura dinspre miez-noapte a băilor. Ca liant, s-a folosit la zidirea acestui perete despărțitor al unei încăperi mai mari, pasta de lut în amestec cu pământ, fapt ce contrastează în raport cu celelalte ziduri care în totalitate erau realizate cu ajutorul unui mortar de foarte bună calitate. Într-un colț al încăperii s-au găsit părți dintr-o vatră de foc, cenușe și lemn carbonizat, precum și fragmente de recipiente de lut ars. Vasele erau de tip borcan, cu buzele simple răsfrînte spre exterior. Pasta prezenta impurități, iar prin ardere au dobândit culori grii și maronii. Acest mănunchi de elemente sugerează reutilizarea în decursul unei perioade ulterioare secolului al III-lea a unei părți din vechea construcție a *thermaelor*. Încăperea în care s-au găsit cele menționate mai sus, redimensionată prin peretele improvizat în conformitate cu noile necesități, a servit după toate probabilitățile ca locuință pentru unii dintre locuitorii *Micieii* ce continuau să trăiască în localitate și în epoca ce a urmat retragerii aureliene.

Vestigiiile arheologice post-romane de pe cursul mijlociu al Mureșului, al căror număr și diversitate, după cum am văzut, sporește aproape cu fiecare nouă campanie de săpături, nu trebuiesc privite ca o grupare izolată, limitată pe o arie teritorială restrînsă. Puse în contextul general al mărturiilor arheologice din această perioadă ce au fost descoperite pe întregul cuprins al țării noastre, ele formează o punte de legătură între urmele de locuire posterioare secolului al III-lea din sud-estul Transilvaniei și vestigiile din bazinul celor trei Crișuri. Ele își aduc astfel contribuția, modestă dar nu neglijabilă, la confirmarea ipotezei că vatra de constituire a poporului român o formează întregul spațiu carpațo-dunărean, nefiind vorba de nici o migrațiune nu numai din regiuni mai îndepărtate, dar nici chiar dintr-o zonă sau alta a actualului cuprins al României.

⁸ D. Protase, *op. cit.*, loc. cit.

⁹ L. Mărghitan, Monede din secolul IV recent descoperite la Micia, în *Revista Muzeelor*, 6, 1969, p. 533.

**VESTIGES POSTERIEURS AU IV SIECLE DE N.È. DÉCOUVERTS SUR
LE COURS MOYEN DU MUREŞ***Résumé*

Au cours de plusieurs décennies, on a mis au jour dans la zone riveraine du Mureş un nombre considérable de vestiges postérieurs au IV siècle de n.è. Les fouilles archéologiques pratiquées dernièrement ont fait connaître de nouveaux vestiges de même facture.

Les vestiges postérieurs au IV siècle de n.è. découverts sur le cours moyen du Mureş font la liaison entre les traces post romaines du sud-est de Transilvanie avec les vestiges du région de Bihor.